

LUNDS
UNIVERSITET

Den institutionella kulturpolitiska läsfrämjandediskursen En kritisk diskursanalys

Amanda Bértolo Alderin

Kandidatuppsats Kulturadministration (KULK10:3)
Avdelningen för kulturadministration
Institutionen för kulturvetenskaper
Lunds universitet
Handledare: Mikael Askander
Examinator: Mats Arvidson
VT 2015

1. Inledning	4
2. Syfte och frågeställningar	5
3. Disposition	6
4. Tidigare forskning och material	6
6. Att identifiera den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen	8
7. Avgränsande av undersökningsområdet samt materialgenomgång	10
8. Teori och metod	12
8.1 Teori	12
8.2 Metod	14
8.3 Problematisering av CDA som teori och metod	16
9. Resultat och analys	18
9.1 Företagsspråk	18
9.2 Klass, befolkningsgrupper och genus, samt hur dessa representeras i diskursen	19
9.3 Ideologisk agenda	25
10. Framtida forskning	26
11. Sammanfattning	27
Referenslista	29
Bilagor	

Abstract

The aim of this essay is to explore the discourse of institutional cultural policies on the promotion of reading, through a series of questions centring on power relations and ideology. The theory and method chosen for this investigation are that of Critical Discourse Analysis, mainly as developed by Norman Fairclough.

As the ability to read and understand written texts is imperative to democracy, the promotion of reading becomes highly important, especially for those risking exclusion. Studies show that reading skills have deteriorated in Sweden, especially among teenage boys, a fact that has caused great worry and several changes in policies of the promotion of reading.

The results of the CDA show that men and boys are overrepresented in the discourse as a whole, and that although levels of literacy is strongly connected to socio-economic circumstances and education, there's an unwillingness to address the real issues causing problems with literacy, namely that social classes do exist and are an inevitable part of the neo liberal capitalistic system. The system is however never questioned, but rather further legitimized through lexical choices, as before-mentioned often influenced by the corporate world, that emphasize the inevitability of society's current structure.

Title: The Discourse of The Institutional Cultural Policies on The Promotion of Reading - A Critical Discourse Analysis

Key words: literacy, institutional discourse, cultural policies, Critical Discourse Analysis, gender, social classes, power relations, ideology, neo liberalism, capitalism

Nyckelord: läsfrämjande, institutionell diskurs, kulturpolitik, kritisk diskursanalys, maktrelationer, klass, genus, ideologi, neoliberalism, kapitalism

1. Inledning

Under processen med att hitta ett lämpligt område, samt något intressant att undersöka inom detta område, hoppades jag att jag skulle hitta något som kunde kombinera mitt professionella område, litteratur, med kulturadministration som akademiskt fält. Som administratör på Bonnier Rights och Storytellers Literary Agency, vilka är de två litterära agenturer som finns inom Bonnierförlagen AB, arbetar jag främst med litterära rättigheter, men i samband med översättningsstöd och andra åtgärder, har jag regelbunden kontakt med Kulturrådet och andra institutioner, så som bibliotek.

Redan på ett tidigt stadium började jag intressera mig för att studera läsfrämjande eller läsfrämjande åtgärder, och det kändes som ett bra val. Jag hade dock svårare att hitta den mer precisa fråga jag skulle vilja söka svar på, dels eftersom ämnet är stort, dels eftersom det finns mycket material från sinsemellan mycket olika källor. De läsfrämjande åtgärderna är, vill jag hävda, i mycket hög grad kopplade till det kulturadministrativa fältet, då det huvudsakligen är Kulturrådet som utformar och ansvarar för de projekt och åtgärder som anses vara just läsfrämjande, och som därtill inte är bundna till andra institutioner som till exempel Skolverket.¹ Eller rättare sagt, i första hand är det Regeringen som ger Kulturrådet uppdraget som helhet, men Kulturrådet är den institution som ansvarar för vidareutveckling och rapportering om dessa åtgärder. Kulturrådet i sin tur samarbetar även med Kulturförvaltningar och liknande i kommuner och/eller regioner, och även detta ger en tydlig koppling till det kulturadministrativa fältet.

Om läsfrämjande som fenomen genereras mycket text, framförallt från olika politiska rum, så som Regering, Kulturrådet, bibliotek över hela landet, Skolinspektionen, Skolverket och Svensk biblioteksforening. Ett ämne som genererar mycket textmaterial, och som dessutom i stor utsträckning produceras av olika (politiska) institutioner, kan antas lämpa sig väl för någon form av diskursanalys, och det tycktes mig vara en intressant och relevant form av undersökning för ämnet. När jag valde att angripa ett så stort fält insåg jag snabbt att möjligheterna var oändliga, och att det var ett digert arbete att begränsa och ringa in precis vad jag skulle åta mig att undersöka. Snart insåg jag dock att det jag var verkligt intresserad av inte var debatten om läsfrämjande, dess vara eller icke vara, ramaskrin om drastiskt minskande läsförståelse eller liknande. Det jag istället ville veta mer om var hur diskursen om läsfrämjande såg ut från politiska och olika institutionella håll, hur såg den ut från de institutioner som aktivt arbetar med detta? Viktigt att komma ihåg är dock att jag rör mig inom en visst ämnesfält, och för att hålla mig inom fältets ramar utifrån den akademiska överenskommelse vi har om vad som utgör/ingår i detta ämnesfält, så har jag varit tvungen att utan större betänkande utesluta vissa institutioner som inte är anslutna till mitt fält. Detta gällde då även det material som dessa institutioner genererar.

Jag hade många frågor, av olika karaktär, så som: Vilka är egentligen de styrande dokumenten?, Läsfrämjande för vem, av vilka och hur?, Hur motiveras de projekt och åtgärder som faktiskt blir utval-

¹ Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, s. 7.

da och realiserar?, Riktat de sig till olika grupper?, Finns konkreta mål? Vissa av dessa frågor kan kanske vid en första anblick eventuellt hävdas handla mer om själva läsfrämjandet som arbete och fenomen, men det jag ville undersöka är alltså inte hur något av detta ser ut rent konkret, i realisation, utan *hur det talas om läsfrämjande inom den institutionella kulturpolitiska diskursen* och hur dessa frågor besvaras, eller inte besvaras, inom diskursen. Detta var alltså varit mitt utgångsläge inför arbetet med denna uppsats, och jag kommer i det följande att närmare specificera mina frågeställningar, mitt syfte, den teori och metod som jag har valt för att undersöka detta, samt mina undersökningsresultat.

2. Syfte och frågeställningar

I detta avsnitt specificerar och förklarar jag mitt syfte, samt utgångspunkterna för mina undersökning.

Det som jag kommer att undersöka är hur diskursen om läsfrämjande projekt och åtgärder ser ut inom det kulturadministrativa fältet, det vill säga i texter (i vid mening) som genereras av och inom den kulturpolitiska sfären, med fokus på de texter som genereras av och inom (kultur)politiska institutioner. Detta är en mycket specifik diskurs, vilket kräver problematisering. De frågor jag söker svar på är alla av en, på olika sätt, politiskt ideologisk undersökande natur, och kan kopplas till stora övergripande frågor rörande privilegium, klass och kön. Syftet med föreliggande uppsats kan formuleras genom följande fyra punkter:

- Att rent textuellt försöka bedöma textens kvalité i förhållande till det som inom Critical Discourse Analysis omnämns som tendensen att använda meningsstrukturer och terminologi som hämtats från företagsvärlden, så kallat *corporate speak*, vilket jag fortsättningsvis kommer att benämna som företagspråk, inom den politiska sfären, och se om eller hur denna tendens kan upptäckas i kulturpolitiska dokument rörande läsfrämjande.²
- Att försöka urskilja olika sociala grupper, om dessa omnämns, och hur dessa beskrivs och presenteras med fokus på eventuella spårningsbara maktstrukturer.
- Att undersöka om och hur genus representeras i diskursen med fokus på kön och eventuella privilegier eller orättvisor.
- Sist, men inte minst, utan snarare är detta kanske det stora övergripande syftet som kommer att genomsyra hela undersökningen, att undersöka om det går att identifiera en ideologisk tendens eller agenda, och vilken denna i så fall kan sägas vara.

Mina frågeställningar, utifrån dessa punkter, är följande:

² Eve Chiapello & Norman Fairclough, *Understanding The New Management Ideology: A Transdisciplinary Contribution From Critical Discourse Analysis and New Sociology of Capitalism*, London: SAGE Publications, 2002, Discourse Society 2002; 13; 185, s. 196.

Går det att urskilja ett språkbruk i diskursen som är hämtat ifrån, eller påverkat av, företagsspråk?

Går det att urskilja olika sociala grupper och representeras dessa på olika sätt i materialet?

Kan genus urskiljas, och går det att utröna något om eventuella privilegier eller orättvisor?

Går det att urskilja en övergripande ideologisk tendens i diskursen?

Mitt mål är alltså inte att undersöka de specifika åtgärder eller projekt som pågår inom läsfrämjandet i Sverige idag, samt inte heller de texter som diskuterar dessa frågor. Vidare är inte mitt syfte heller att undersöka eller svara på frågor av typen hur ett visst projekt är utformat, om det anses ha varit lyckosamt eller inte, vilka som har tagit del av vissa åtgärder eller liknande. Medial debatt rörande eventuella läsfrämjande åtgärders för- eller nackdelar, olika parter roll i det läsfrämjande arbetet etcetera är heller inte det som jag kommer att fokusera på, då jag anser att dessa frågor inte faller inom ramen för det jag föresatt mig att undersöka. Detta definierar och förklarar jag tydligare senare.

3. Disposition

I detta avsnitt beskriver jag uppsatsens vidare upplägg.

I avsnitt 4 presenterar jag tidigare forskning, eller snarare bristen på densamma, och i avsnitt 5 resonerar jag om hur eventuell framtida forskning inom fältet skulle tänkas utformas. I avsnitt 6 definierar jag begreppet diskurs samt beskriver avgränsningen av den diskurs som sedan är föremål för undersökningen. I avsnitt 7 specificerar jag mitt område ytterligare och motiverar dessa avgränsningar, samt beskriver det material som ingår i undersökningen. I avsnitt 8 beskriver, förklarar och motiverar jag min teori och metod, och försöker även bemöta viss kritik som dessa har fått möta. I avsnitt 9 redovisas och analyseras mina undersökningsresultat, och i avsnitt 10 sammanfattas uppsatsen i sin helhet.

4. Tidigare forskning och material

I detta avsnitt beskriver jag upptäckten av frånvaro av tidigare forskning inom mitt undersökningsområde, och försöker beskriva samt positionera mig gentemot den forskning som ändå kan sägas ligga närmast det som jag försöker undersöka.

Under arbetet med att samla material och försöka skapa en överblick över den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen, var det första stora hindret något nedslående för mitt fortsatta arbete. Det var dock också en utmaning och en spännande upptäckt. Det visade sig vara mycket svårt att hitta någon annan forskning om just den denna diskurs. Efter omfattande genomgång var jag tvungen att inse att jag måste gå vidare som om tidigare forskning inte finns.

Vad gäller själva läsfrämjandets praktik, så som projekt, olika åtgärder, för vem, hur, bibliotekens roll i läsfrämjande arbete, bibliotekariers roll i detsamma och så vidare, finns dock mycket material att tillgå, både från akademiskt håll och från olika institutioner och förvaltningar.

De akademiska genomgångarna av läsfrämjande och diskurs i någon sorts sammankoppling har producerats av forskare inom biblioteksvetenskap, och således knyter de an till en annan, men närlig-

gande, disciplin. Detta märks, föga förvånande, i själva ämnesvalen för dessa avhandlingar, som även i de fall de undersöker diskurser om läsfrämjande, inte har samma utgångsläge som min undersökning.³ Dessa uppsatsers frågeställningar och påföljande forskningsresultat kan tyvärr därför inte sägas falla i linje med det som jag har förutsatt mig att undersöka, utan undersöker diskurser inom bibliotekssfären om läsfrämjande, utifrån olika perspektiv. Detta gör tyvärr att den kunskap de kan bidra med är ointressant för mig. En tydlig tendens är dock att undersöka läsfrämjande och hur detta ses på/diskuteras/uppfattas inom bibliotekssfären. I de fall som kulturpolitik har varit direkt nämnt rör det sig om hur litterär kvalitet bedöms med utgångspunkt i de kulturpolitiska målen rörande litteratur, eller hur tillgänglighetsmål ska uppfyllas vad gäller litteratur.

Inte heller till exempel Kulturrådet, Biblioteksföreningen eller någon kulturförvaltning verkar någonsin ha undersökt sin egen diskurs om läsfrämjande, utan precis som i tidigare nämnda fall har man i de fall undersökningar, rapporter eller liknande gjorts, undersökt själva läsfrämjandet, och inte dess diskurs. I till exempel Kulturrådets fall skulle det ju gälla en del av den egna diskursen, alltså som en sorts introspektiv diskursanalys. Den slutsatsen som jag har tvingats dra är således att denna diskurs av olika anledningar inte varit föremål för undersökning, i alla fall inte på ett organiserat, rapporterat sätt som jag kunde finna spår av och dra nytta av under mitt arbete med denna uppsats.

Denna avsaknad av tidigare forskningsmaterial är inte optimal för mitt fortsatta arbete, och självklart kan det argumenteras för en eventuell större akademisk osäkerhet i mitt arbete då jag inte har någon tidigare forskning att luta mig mot. Å andra sidan är det spännande och jag vill understryka att bara denna upptäckt av brist på material i sig, är mycket viktigt och intressant ur forskningssynpunkt.

Den första frågan jag ställde mig var varför detta inte tidigare har undersökts? Svaren kan såklart vara många och skiftande, men jag tror att en del av svaret står att finna i det jag tidigare nämnt om läsfrämjandets, som aktivitet, starka och på många sätt oomstridda roll i Sverige. Det är plausibelt att det i vissa fall kan leda till att det bildas något sorts positivt självklarhetsvakuum, där vissa undersökningar kanske ses som onödiga. Rent krasst är det inte heller helt otroligt att det, från till exempel politiskt ofientligt håll, inte ses som prioriterat att ge stöd åt en institution för att denna institution ska analysera sin egen diskurs, om något som ingen egentligen opponerar sig emot. I de fall läsfrämjande debatteras, ligger fokus alltid på själva åtgärderna, hur de ser ut, att vissa tycker det är bättre så, andra tycker det är bättre så. Men, i inget fall ställs frågan, hur formulerar man sig om läsfrämjande inom de institutioner som är ansvariga för detta? Varför formulerar sig till exempel Kulturrådet på det här sättet, och inte det här? Utelämnas en grupp/klass/kön diskursivt i kulturpolitiska dokument om läsfrämjande? Det går att formulera många fler frågor om detta, och de är alla relevanta, och i mina ögon skulle svaren vara mycket intressanta på flera sätt. Någon av dessa frågor har jag valt att undersöka i denna uppsats, men det finns många fler som jag tyvärr varken har kapaciteten eller tiden att försöka svara på i denna uppsats.

³ Se bilaga 1.

6. Att identifiera den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen

I detta avsnitt börjar jag med att identifiera läsfrämjandediskursen i Sverige idag, som är det större område inom vilket mitt specifika undersökningsfält befinner sig. Genom att beskriva hur den större diskursen ser ut, dess olika aktörer och eventuella stora drag som går att finna, försöker jag teckna en övergripande bild av hur diskursen ser ut just nu. Jag beskriver även de fem fält och aktörer som jag har urskiljt som tongivande för diskursen, och konstaterar att vissa av dessa fält inte anknyter till mitt undersökningsområde, varför dessa räknas bort. Den senaste litteraturutredningens slutbetänkande, som lades fram år 2012, nämns då den i hög grad har präglat diskursens utformning idag och har genererat ett stort antal dokument och artiklar i olika media.

Som tidigare nämnts utgörs det första steget i min undersökning av att urskilja och avgränsa diskursen om läsfrämjande. Läsfrämjandet har en lång historia i Sverige, och genom att söka i artikelsök, läsa dokument och rapporter från olika myndigheter och institutioner, samt dagstidningar, går det att urskilja och överblicka det som kan sägas utgöra diskursen om läsfrämjande.

Först, vad är en diskurs? Enligt NE kan begreppet diskurs definieras enligt följande:

Disku'rs (franska *discours* 'samtal', 'yttrande', 'tal', av latin *discu'rsus* 'samtal', egentligen 'kringlöpande') betyder i dagligt tal samtal, dryftning. I filosofiska och besläktade sammanhang kan ordet beteckna en helhet av sammanhängande uttryck, utsagor och begrepp.⁴

Ur ett marxistiskt perspektiv betraktas diskurs vidare "som ideologiska meningssystem som fördunklar och naturaliserar en ojämn fördelning av makt och resurser."⁵

Diskurs är alltså ett begrepp vars definitioner varierar samtidigt som det går att skönja en röd tråd som kan definieras så här: "...en diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)."⁶ Detta betyder att en diskurs kan urskiljas och definieras som ett specifikt fält av texter, samtal och praktiker, för att sedan undersökas.

Dessa begreppsdefinitioner är förtydligande, men har även ett metodologiskt värde då dessa bidrar med utgångspunkter som definierar hur, och mot vad, avgränsningar kan göras. I detta skede brukas alltså diskursanalysens förmågor som metod.

När jag talar om den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen, syftar jag alltså till en viss praktik för hur det talas och skrivs om något speciellt, i detta fall läsfrämjande, från vissa speciella aktörer, i detta fall politiska institutioner, som befinner sig inom ett visst fält, nämligen det kulturpoli-

⁴ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/diskurs> Författare: Gunnar Eriksson, Peter Hallberg, Jeanette Emt.

⁵ David Howarth, *Diskurs*, Malmö: Liber, 2007, s. 12.

⁶ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, 2000, s. 7.

tiska. Mellan dessa tre olika punkter bildas ett fält inom vilket en diskurs kan sägas existera, och de skapar en praktik för hur denna diskurs ser ut.

Inom en utvidgad läsfrämjandediskurs går det att urskilja fem fält, områden eller aktörer, som alla har utbyte och refererar till varandra på olika sätt vid olika tillfällen. Dessa fem fält är: det kulturpolitiska området; utbildningsväsende; förlagsbranschen; oberoende organisationer samt debatt i massmedia. Dessa kan sedan brytas ner i mindre beståndsdelar, inom det kulturpolitiska området finner vi regering, riksdag, Kulturrådet och kulturförvaltningar. Biblioteksväsendet kan, i det här fallet, sägas befinna sig precis i mitten av det kulturpolitiska fältet och utbildningsväsendet, då det ju både är engagerat i stora delar av de projekt och åtgärder som Kulturrådet ansvarar för, men även är en viktig del av utbildningsväsendets initiativ rörande läsfrämjande. Den nya bibliotekslagen som trädde i kraft den 1a januari 2014 stipulerar dessutom att folkbiblioteken särskilt ska verka för språkutveckling och ökat läsande hos barn och unga vuxna.⁷

Förlagsbranschen, och då framförallt förlag som ger ut litteratur för barn och ungdomar, är även engagerad i läsfrämjande som fenomen, och samarbetar bland annat med organisationer som Berättarministeriet⁸, som är en stiftelse helt ägnad åt arbete med läsfrämjande för barn och unga. Andra organisationer är till exempel Läsrorelsen och Ett läslyft för Sverige.⁹ Slutligen finns det i Sverige ett pågående samtal, eller en debatt, om läsande och litteratur i stort, läsvanor, den minskade läsförståelsen och läsfrämjande. En trolig anledning till att detta är ett, ganska, ständigt pågående offentligt samtal i vårt kan tänkas vara att god läsförståelse anses vara en av grundbultarna i det demokratiska Sverige, eller som det formulerades år 2012 i Litteraturutredningens slutbetänkande "(...) utvecklad läsförståelse viktig för att som medborgare fullt ut kunna delta i det demokratiska samtalet."¹⁰ Med tanke på den mycket stora vikt som alltså läggs vid läsförmåga och läsförståelse, anser jag att det är av största vikt att undersöka hur själva diskursen om läsfrämjande faktiskt ter sig.

Det är även tydligt att läsfrämjandets vikt aktualiserades och återigen hamnade i fokus, sedan Litteraturutredningens slutbetänkande *Läsandets kultur* som lämnades till dåvarande alliansregeringen år 2012, kungjorde att hela 25 % av alla pojkar i femtonårsåldern i Sverige "saknar den grundläggande läsfärdighet som är en förutsättning för att läsning ska upplevas som lustfyllt."¹¹ Detta nedslående faktum ledde till att den dåvarande regeringen ökade anslaget till läsfrämjande åtgärder drastiskt, med 15 öron-

⁷ Regeringens proposition 2012/13:147, *Nya bibliotekslagen*, s. 23.

⁸ <http://berattarministeriet.se>.

⁹ <http://www.lasrorelsen.nu>, <http://laslyft.se>.

¹⁰ Slutbetänkande av Litteraturutredningen, *Läsandets kultur*, Statens offentliga utredningar, SOU 2012:65, 2012, s. 3.

¹¹ Slutbetänkande av Litteraturutredningen, SOU 2012:65, 2012, s. 55.

märkta miljoner. Kulturrådet fick ansvaret att hantera och distribuera dessa miljoner, och många av de projekt som då startades upp pågår än idag.

För att sammanfatta kan vi konstatera att diskursen är bred och innefattar många olika aktörer, av olika slag. Den del av diskursen jag har valt att undersöka är endast en liten skärva av en betydligt större diskurs.

7. Avgränsande av undersökningsområdet samt materialgenomgång

I detta avsnitt beskriver och avgränsar jag mitt undersökningsområde inom den större läsfrämjandediskursen, och motiverar den avgränsning som jag har valt att göra i relation till vårt akademiska fält, samt i relation till mitt syfte och mina frågeställningar. Jag går även igenom det material som jag har valt att undersöka och varför just detta material är det som utgör empirin för min undersökning, samt hur och varför jag har avgränsat den tidsperiod mitt undersökningsmaterial är hämtat ifrån.

Som nämns ovan är den första avgränsningen att utgå ifrån fältet kulturadministration. Kulturadministration kan definieras som ett resultat av ett gränsöverskridande område. Detta gör att vi kan definiera kulturadministration som tvärvetenskapligt, då ämnet skär genom fälten samhällsvetenskap och humaniora, med fokus på just kulturadministration. Vi som studerar kulturadministration är delaktiga i utformningen av vårt ämne, och hur vi väljer att definiera det och hur vi positionerar oss mot andra ämnen och discipliner påverkar fältet kulturadministrations fortsatta utveckling. Under den teori- och metodkurs som hölls innan denna uppsats skulle skrivas, nämndes att delar av vårt fält var just kulturpolitik, kulturlivets uppbyggnad och funktion samt delaktighet i kulturdebatten.¹² I så stor utsträckning som möjligt har jag förhållit mig till detta då jag identifierade den del av läsfrämjandediskursen som är föremål för min undersökning, dock har jag framförallt riktat in mig på den kulturpolitiska aspekten av denna definition.

Den andra tydliga avgränsningen är den tidsmässiga. Den senaste litteraturutredningen gjordes 2012, och efter överväganden rörande vad jag skulle undersöka och hur, har den fått bli startpunkten. Det är dock också tacksamt att utgå från Litteraturutredningen 2012 då en stor offentlig utredning i sin tur genererar mycket material hos berörda politiska instanser. Litteraturutredningen 2012 är det tydliga upphovet till ett flertal rapporter och styrningsdokument, av vilka några kommer att beskrivas närmare i min analys.

Ytterligare anledningar till min avgränsning av tidsperioden är att jag ville undersöka en så pass nutida praktik som möjligt. Ett alltför stort material skulle kunna leda till en mindre noggrann genomgång av detsamma, då den metod som jag har valt är analytiskt tidskrävande. Trots detta anser jag att metoden och dess teori har så pass många fördelar och är så pass relevant i sammanhanget och i förhållande till mitt syfte, att jag bedömer det vara värt att använda mig av just denna metod.

¹² Mats Arvidson, föreläsning 2015-03-06, Kandidatkurs kulturadministration VT2015, Lunds Universitet.

Utifrån ovan nämnda definition av fältet, och inom den angivna tidsperioden, är det klart relevant att undersöka de delar av diskursen som knyter an till det kulturpolitiska, administrativa och kulturadministrativa. Inom ramarna för detta befinner sig tydligt två politiska institutioner som båda är involverade i den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen, Regeringen och Kulturrådet och det material de båda genererat i samband med, och efter, Litteraturutredningen, med fokus på just läsfrämjande.

Litteraturutredningens slutbetänkande från 2012, *Läsandets kultur*, samt Regeringens uppdrag till Kulturrådet efter nämnda litteraturutredning, Regeringens litteraturproposition *Läsa för livet* samt Kulturrådets handlingsprogram utgör alltså tillsammans det fält av den läsfrämjande diskursen jag kommer att fortsätta min undersökning inom, och det är även ifrån dessa fyra poler materialet för undersökningen är hämtat.

I Litteraturutredningen har jag valt att främst undersöka de avsnitt som specifikt diskuterar läsfrämjande, samt den sammanfattning som inleder betänkandet där det även finns referenser till läsfrämjande.

Dåvarande regeringens uppdrag till Kulturrådet från juni 2013 att genomföra läsfrämjande verksamhet i samarbete med idrottsrörelsen är kortfattat, men eftersom det är ett styrdokument och av stor kulturpolitisk vikt, har jag valt att även undersöka detta.

I regeringens svar på Litteraturutredningens slutbetänkande, propositionen *Läsa för livet* som lades fram i september 2013, har jag också valt att främst undersöka de kapitel som handlar om läsfrämjande.

Kulturrådet publicerade i januari 2014 ett handlingsprogram för läsfrämjande som lämnades som förslag till regeringen, och detta handlingsprogram har även varit föremål för en första delrapport som publicerades i maj 2014. Båda dessa dokument ingår i sin helhet i min undersökning, då de båda mycket direkt placerar sig i den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen.

Dessa ovan nämnda källor är alla producerade av politiska institutioner som interagerar med varandra, men det är värt att notera att det finns en maktåtskillnad i det att de alla är underordnade den makt som utgår ifrån Regeringen. Litteraturutredningens slutbetänkande kan sägas utgöra ett litet undantag i det att det inte är direkt producerat av en institution, utan är en text som producerats ur och av en utredning, men den är dock genererad på direkt uppmaning av en politisk uppdragsgivare och institution.

Jag vill även nämna en hemsida som jag har valt att inte undersöka, vilket är den hemsida Kulturrådet skapat för själva projektet om idrott och läsning. Det är i skrivande stund det material som finns att tillgå, då ingen rapport eller liknande ännu har publicerats. Denna hemsida innehåller såväl text som bildmaterial, och är en aktiv hemsida som säger sig rikta sig till de som vill få tips på hur de ska bli ”en läsare och läsförebild.”¹³ Detta avstående beror framförallt på att jag på grund av tidsmässiga ramar såg mig tvungen att välja att inrikta på mig på att behärska textuell analys och metod.

¹³ <http://duochenbok.se>.

Kulturrådet har även beställt en kunskapsöversikt över läsfrämjande som kommer att publiceras under arbetet med denna uppsats, varför jag tyvärr inte kan inkludera den i materialet.¹⁴

8. Teori och metod

I detta avsnitt går jag igenom mitt teoretiska ramverk, och förklarar varför jag har valt just Critical Discourse Analysis, som fortsättningsvis kommer att benämnas CDA, som diskursiv teori och metod, genom att beskriva dess teoretiska bas och de ideologiska utgångspunkter som dominerar och formar CDA. CDA's mest tongivande teoretiker Norman Fairclough och hans idévärld presenteras, och jag förklarar hur CDA teoretiskt ser på diskurs och vad CDA fokuserar på, nämligen att med hjälp av sitt teoribygge locka fram dolda ideologiska ståndpunkter ur diskurser. Jag presenterar även metoden mer praktiskt, samt några av CDA:s metodverktyg, och bemöter en del av den kritik som riktats mot CDA.

Inom diskursanalysen är gränsen mellan teori och metod flytande, så även om de här presenteras i var sitt kapitel, så är det viktigt att notera att de är starkt sammanlänkade. Forskaren måste alltså ”acceptera de grundläggande filosofiska premisserna för att kunna använda diskursanalysen som metod i empiriska undersökningar.”¹⁵

8.1 Teori

Diskursanalys som teori, är mycket mångfacetterad och kan ibland vara svårgreppbar. Olika diskursanalyser har utvecklats för att svara på olika typer av frågor om diskurs, och även om vissa av dem kan sägas höra ihop, så drar de nödvändigtvis inte jämnt.

Gemensamt för diskursanalys i stort som teori är dock att språket inte betraktas som en enhet i sig som på ett neutralt sätt kan beskriva verkligheten. Språket blir påverkat av, och påverkar, det beskrivna, och det existerar alltid i en kontext. Diskursanalys studerar på grundval av detta olika samhällsfenomen genom språket.¹⁶

CDA är en teori, och metod, för diskursanalys som framförallt utvecklats och formulerats av Fairclough, som idag är professor emeritus i lingvistik vid universitetet i Lancaster. Viktigt att notera är att CDA används av honom själv dels för att benämna den teori och metod han utvecklat, men också som benämning på en bredare rörelse som är en relativt löst sammansatt riktning inom det diskursanalytiska fältet. Faircloughs egen teori och metod brukar dock dominera, då den allmänt anses vara den mest utvecklade och sammansatta formuleringen av desamma.¹⁷ Så här sammanfattar han CDA:s grundsyn på diskurs:

¹⁴ Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, s. 17.

¹⁵ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 10.

¹⁶ Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur, 2012, s. 354-355.

¹⁷ Winther Jørgensen & Phillips, 2002, s. 66.

In my view CDA has these three basic properties: it is relational, it is dialectical, and it is trans-disciplinary. It is a relational form of research in the sense that its primary focus is not on entities or individuals (in which I include both things and persons) but on social relations...¹⁸

CDA som teori är starkt influerat av Frankfurtskolans kritiska teori, och lägger precis som denna stor vikt vid ideologikritik. Även den marxistiske franske filosofen Louis Althusser nämns som en stor influens av Fairclough själv, enligt Bergström och Boréus.¹⁹

Althusser har problematiserat delar av den klassiska marxismen, särskilt med fokus på det sociala och teoretiskt politiska. Enligt Althusser är ideologi inte enbart kluster av idéer som leder till det som Marx benämnde som falskt medvetande, utan ideologi kan knytas an till den sociala världen, även om den inte enbart, eller rakt av, speglar den existerande verkligheten. Ideologi bör även ses som social praktik som genom sin funktion konstruerar individer till subjekt. Althusser ville även formulera nya teorier om subjektivitet, och den del av hans arbete om detta som fått störst genomslagskraft är den process han benämner som interpellation. Interpellation söker beskriva det som äger rum när en individ förvandlas till ett subjekt, både i förhållande till sig själv och omvärlden. Detta, samt Althusseres resonemang om hur ideologi fungerar sammanhållande i det kapitalistiska samhällssystemet, har tydlig genomslagskraft i CDA som teori. Althusser menar att den ideologiska funktionen är att få subjektets värld att framstå som självklar, eller naturlig, och på så sätt undanröja eventuella skäl till konflikt. Ideologin kan tillåta oss att känna oss som fria individer med valmöjligheter, även om dessa strängt realistiskt sett är mycket få. Enligt Althusser är det alltid den ekonomiska makten som har sista ordet även i den ideologiska utformningen; ideologi tillåts alltså endast formulera vissa mer eller mindre imaginära friheter, som kapitalet kan tillåta i syfte att kunna fortsätta den kapitalistiska utvecklingen utan störningsmoment.²⁰

Med hjälp av CDA söker forskaren avslöja diskursiva processer och moment som verkar för att genom att försöka få olika fenomen att passera som naturliga, av ordningen givna, på så vis ge intrycket av att dessa fenomen är bortom kritik eller förändring. Detta anses vara ett tydligt tecken på att texten har en ideologisk agenda.²¹

Denna teoretiska bakgrund betyder att CDA är en del av den marxistiska idé- och tanketraditionen, och det är ett uttalat mål att, förutom att producera vetenskap, även verka för samhälleliga och po-

¹⁸ Norman Fairclough, *Introduction to Critical Discourse Analysis*, https://www.academia.edu/3800430/Introduction_to_Critical_Discourse_Analysis_2010, s. 3.

¹⁹ Bergström & Boréus (red.), 2012, s. 374.

²⁰ Howarth, 2007, s. 108.

²¹ David Machin & Andrea Mayr, *How To Do Critical Discourse Analysis*, London: SAGE Publications Ltd, 2012, s. 25.

litiska förändringar.²² CDA är inte en idéneutral diskursteori, och den gör heller inte anspråk på att vara det, utan redovisar tvärtom tydligt sin agenda.

Även om CDA ofta benämns som en löst sammansatt riktning inom diskursanalysen, kan det urskiljas fem gemensamma drag, som kan sägas utgöra grunden för CDA som diskursanalytisk inriktning. Dessa är:

- Sociala och kulturella processer och strukturer har en delvis lingvistisk-diskursiv karaktär.
- Diskurs är både konstituerande och konstituerad.
- Språkbruk ska analyseras empiriskt i det sociala sammanhanget.
- Diskurs fungerar ideologiskt.
- Kritisk forskning.²³

Av dessa fem understryks, punkt fyra, diskurs fungerar ideologiskt, ständigt i olika texter om CDA. Det är, som nämnts, ett större övergripande mål för CDA att kunna fånga upp och avslöja de fall där diskurs arbetar ideologiskt och där ojämlika maktförhållanden reproduceras och på så sätt ytterligare normaliseras: ”The aim of CDA is to draw out ideologies, showing where they might be buried in texts.”²⁴

”The aim in CDA has been to reveal what kind of social relations of power are present in texts both explicitly and implicitly (...)”²⁵. Inom CDA hävdas att diskurs både kan skapa och bidra till att producera idéer och ojämlika maktförhållanden.

Inom CDA finns ett stort intresse för hur språkbruk från olika diskurser infiltrerar andra diskurser och färgar dem. Särskilt fokus på senare år har lagts vid hur språkbruk från reklam- och företagsvärlden alltmer infiltrerat den politiska och samhällliga diskursen. Fairclough har definierat detta som en neoliberal kapitalistisk diskurs, och i ett flertal artiklar studerar han detta fenomen, som han menar är ett i grunden angloamerikanskt projekt som i stor utsträckning kan kopplas till Thatcher-eran i Storbritannien, och till Reaganadministrationen i USA.²⁶

8.2 Metod

Diskursanalys är inte benämningen på en enda homogen metod, utan den går att göra och använda på många olika sätt, på olika typer av material, med många olika glasögon, och kan således gene-

²² Bergström & Boréus (red.), 2012, s. 374.

²³ Howarth, 2007, s. 108.

²⁴ Machin & Mayr, 2012, s. 25.

²⁵ Machin & Mayr, 2012, s. 24.

²⁶ Norman Fairclough, *Neo-liberalism – a discourse-analytical perspective*, Proceedings of Conference on British and American Studies, Editura Universitații Transilvania Braşov 2005 1-18, s. 1.

rera många olika typer av undersökningsresultat. Det finns rent lingvistiska typer av diskursanalyser, genealogiska diskursanalyser, poststrukturalistiska diskursanalyser och så vidare. De har alla sina egna särdrag, och de lämpar sig följaktligen olika väl för olika typer undersökningsobjekt. Vissa av dess metoder faller naturligt bort, då jag till exempel inte är ute efter att analysera mitt material på tekniskt lingvistisk nivå. Eftersom den del av läsfrämjandediskursen som jag har valt att undersöka i grunden är politisk och institutionell, är det naturligt att anta att en diskursanalytisk metod som är utvecklad för och fokuserar på den typen av analys och den typen av texter (i vid mening) kan vara att föredra. Dessutom är ett av mina syften att undersöka mitt materials eventuella ideologiska innehåll, och mina andra frågeställningar rör olika grupper i samhället och genus, med fokus på privilegier och orättvisor, vilket i sin tur i många fall kan härledas till olika maktpositioner. Allt detta sammanlagt är tungt vägande skäl till att jag valt den diskursanalytiska metod som går under beteckningen CDA.

CDA som metod är specifikt utvecklad för att försöka lokalisera de utsagor som kan sägas ligga utanför, eller snarare dolda, i själva texten och på så sätt nå dolda ideologiska agendor eller ståndpunkter i densamma, samt avslöja maktrelationer. En bra fråga att ställa vid undersökande analys med hjälp av CDA är: vad talar texten inte om för mig? Genom att analysera text och ställa frågor om vad som ”fattas” i den, kan vi alltså undersöka vad som sägs mellan raderna. Ordval, meningsstruktur och textuell kvalitet analyseras noga, och bildar underlag för de slutsatser vi kan dra med fokus på ideologiska frågeställningar. Målen med CDA förklaras väl genom det här citatet:

(...) exposing strategies that seem to be normal or neutral on the surface but may in fact be ideological and seek to shape the representation of events and persons or particular ends. The term 'critical' therefore means 'denaturalising' the language to reveal kinds of ideas, absences and taken-for-granted assumptions in texts.²⁷

CDA använder sig av flera inbördes metoder och begrepp för att analysera text, och jag ska nu beskriva några av dem som kan uppfattas som de viktigaste, eller i alla fall mest grundläggande.

Ett av de mest grundläggande, och absolut viktigaste, verktygen är att helt enkelt analysera de ord som valts i texten, vilken typ av vokabulär ser vi, samt, hur specifikt eller ospecifikt är det, det vill säga vad får vi egentligen veta. Om vi finner oväntade lexikala val, som till exempel begrepp associerade med reklam i en medicinsk broschyr, bör vi fråga oss varför.

Overlexicalization är en term som syftar till en överdriven mängd ord eller termer, som egentligen syftar till samma sak, det vill säga är kvasisynonyma.²⁸ Detta ger ofta en känsla av att texten arbetar hårt för att övertyga, och kan vara ett tecken på att forskaren bör titta närmre på den passagen. Motsat-

²⁷ Machin & Mayr, 2012, s. 5.

²⁸ Machin & Mayr, 2012, s. 37.

sen till detta kan sägas vara när texten istället ger mycket knapphändig information i ett läge där forskaren kan förvänta sig det motsatta, och detta kallas för suppression, alltså undertryckande.²⁹

Forskaren studerar även hur tredje parts utsagor beskrivs i text, vår uppfattning om tredje part kan variera om vi till exempel säger att tredje part sade något eller skrek något a, och vi kan alltså manipuleras. Denna uppfattning färgar i sin tur av sig på eventuell utsaga av densamme, och även denna utsaga kan då ifrågasättas av oss på olika sätt. Därför måste vi noga undersöka hur tredje part representeras.

CDA menar att det inte går att beskriva en person på ett helt neutralt sätt.³⁰ Språket kan få oss att antingen sympatisera, eller vända oss emot någon, och det finns flera olika språkliga strategier för att åstadkomma detta, så som att avpersonifiera subjekt eller bunta ihop subjekt i en ansiktslös massa.

Transitivitet analyseras även, och kan kort beskrivas som vad personer sägs göra, och i stora drag mot vem de gör det och hur. Vi kan urskilja sex olika typer av görande-processer och dessa är fysiska, mentala, beteendebaserade, verbala, relationella och existentiella.³¹

Modalitet sorteras in i tre grupper: epistemisk, deontisk och dynamisk. Epistemisk modalitet syftar till talarens/författarens bedömning av trovärdighetshalten i ett förslag. Deontisk modalitet syftar till den eventuella påverkan en aktör kan ha på olika skeenden. Dynamisk modalitet syftar till olika möjligheter och eventuell förmåga till agerande. Vi kan även tala om modalitet i relation till garderande termer, som kan signalera tveksamhet eller möjlighet till annan utkomst än den uttalade.³²

CDA är som metod, och teori betraktat, relativt ung, då den började formuleras under 1980-talet och är därför fortfarande under utveckling.³³

8.3 Problematisering av CDA som teori och metod

I detta avsnitt bemöter jag en del kritik mot CDA som teori och metod, framförallt vad gäller den starka ideologiska tillhörighet som CDA bekänner. Jag beskriver även vad forskaren kan eller bör tänka på då hen applicerar just denna metod på sitt undersökningsmaterial.

Det är viktigt att poängtera att denna metod, liksom många metoder, inte på något sätt anses som färdig, utan ständigt utvecklas och är föremål för en hel del debatt och kritik. Bland annat har metoden, samt dess teoretiska grund och ibland även de forskare som använder dessa metoder och dess teori, kritiserats för att vara för selektiv, för tolkande och tendentiös i sin uttryckliga strävan mot samhällelig

²⁹ Machin & Mayr, 2012, s. 38.

³⁰ Machin & Mayr, 2012, s. 77.

³¹ Machin & Mayr, 2012, s. 105

³² Machin & Mayr, 2012, s. 187.

³³ Machin & Mayr, 2012, s. 1.

förändring.³⁴ En mycket skarpt formulerad kritik har varit att: ”CDA is an exercise in interpretation, not analysis”³⁵ (CDA är en övning i tolkning, inte i analys. Förf. översättning.)

Eftersom det finns ett teoribygge bakom metoden, som i mycket hög grad har format metoden och vice versa, menar jag att denna kritik är väl hård. Svaret på kritiken är således att eftersom CDA använder sig av konkreta verktyg och definierade metoder, så bör någon annan kunna repetera en viss forskares analys av ett material och komma fram till samma, eller liknande, resultat. CDA:s metodverktyg tillåter både mer tekniskt betonade analyser, samt de som är mer tolkande, men likväl vilar de alla på samma teoretiska grund. Självklart kan det argumenteras för att en forskare som inte delar CDA:s teoretiska grundsyn kan komma att finna helt andra resultat, men det är, anser jag, en bakvänd kritik. Eftersom CDA på inget sätt, vare sig teoretiskt eller metodologiskt, försöker dölja sin ideologiska hemvist, blir det en uddlös kritik. Det är dessutom akademiskt något bakåtsträvande att hävda att alla analyser ska ge samma resultat oavsett vem forskaren bakom analysen är, dels med avseende på synen på vad som är vetenskap, som då skulle begränsas till enbart positivistisk sådan, dels med avseende på att man inom den akademiska världen numera, särskilt inom humaniora, tillbakavisar tanken på att det finns en neutral forskare; forskaren påverkar både sitt material och sin analys, och tolkar teori utifrån sin egen erfarenhet och kunskap.³⁶

Ett visst mått av tolkning kan sägas ingå i många former av diskursanalytiska teorier och metoder, detta betyder dock inte att dessa är helt fritt utförda tolkningar. Även i de lägen då vissa svar kan tyckas vara av mer tolkande karaktär, bör forskaren kunna hänvisa sin tolkning till den teori som ligger till grund för den analytiska metoden och därmed dess resultat. Utifrån det kriteriet menar jag att det med tillfredsställande trygghet går att säga att en kritisk diskursanalys utförd utifrån de premisser teorin och metoden ger, inte är enbart en tolkning, utan en analys.

Själva termen kritisk är även föremål för debatt. Betyder det kritisk som i att forskaren är misstänksam, eller kritisk i bemärkelsen att leta efter ”fel”? Eller kritisk som i ideologiskt kritisk? På vilket sätt är just CDA kritisk? Innehåller inte många diskursanalytiska teorier och metoder ett visst mått av kritik? Fairclough svarar så här på detta, och förklarar hur begreppet kritik ska förstås som term inom CDA, och vad det innefattar:

Critical social analysis can be understood as normative and explanatory critique. It is normative critique in that does not simply describe existing realities but also evaluates them, assesses the extent to which they match up to various values which are taken (more or less contentiously) to be fundamental for just or decent societies (e.g. certain standards, material but also political and

³⁴ Machin & Mayr, 2012, s. 208-209.

³⁵ Machin & Mayr, 2012, s. 208.

³⁶ Göran Bergström & Kristina Boréus(red.), 2012, s. 30-32.

cultural of human well-being). It is explanatory critique in that it does not simply describe existing realities but seeks to explain them, for instance by showing them to be effects of structures or mechanisms or forces which the analyst postulates and whose reality s/he seeks to test out (e.g. inequalities in wealth, income and access to various social goods might be explained as an effect of mechanisms and forces associated with 'capitalism').³⁷

9. Resultat och analys

I detta avsnitt redovisar jag mina resultat från undersökningen, samt analyserar dessa resultat och försöker teckna en bild av diskursen, utifrån mina tidigare stipulerade frågeställningar.

Efter noggrann genomgång av de dokument som jag har beskrivit, visar mina resultat på både en del förväntade svar, men också en del överraskningar. Den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandebildningen är som helhet en diskurs som kan sägas vilja väl, tonen är sinsemellan tillmötesgående och alla dokument verkar, i alla fall vid första anblicken, rörande överens om vikten av läsfrämjande och vilka det är som mest behöver detta stöd.

9.1 Företagsspråk

Vad gäller min första frågeställning, angående dokumentens språkbruk, finner jag att det i viss utsträckning går att skönja en påverkan av företags- eller affärsspråkbruk. Uttryck som affärsmodell, måluppfyllelse, konkurrenskraft, konsumenter, strategi, nytänk, evenemang, aktörer, internationalisering, målgrupper, trend, utbud, konsument, och så vidare, återkommer i alla dokumenten, med relativt jämn frekvens.³⁸ Vissa av dessa uttryck är mer frekvent återkommande än andra, men på det hela taget genomsyrar detta språkbruk dokumenten. Dessa ord och termer används framförallt i hög grad för att beskriva dagsläget, samt även för att beskriva framtida åtgärder, och hur dokumentens författare tänker rörande dessa. I viss mån menar jag att detta går att förklara med att det är begrepp som numera är vanliga just för att beskriva utvärderande arbete, eller framtida scenarier, men i vissa fall känns ordvalen inte självklara och i vissa fall ideologiska.

För att exemplifiera: ”...är läsförståelse avgörande för att individen ska få goda förutsättningar i ett kunskapsintensivt samhälle. Utbildning är en av de viktigaste nycklarna till samhällets möjligheter för den enskilde och av stor betydelse för Sveriges konkurrenskraft i framtiden.”³⁹

Vid närmare granskning finns här flera val som kan bedömas som ideologiska, till exempel påståendet att utbildning är viktigt för den enskilde. Detta stämmer visserligen utan tvivel, men är det inte ännu viktigare att omnämna att utbildning är en av de, hittills, mest beprövade samhällsliga strategierna

³⁷ Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis* https://www.academia.edu/3791325/Critical_discourse_analysis_2012.

³⁸ Se bilaga 2 för förteckning över vissa av de ställen där dessa uttryck förekommer i materialet.

³⁹ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 31.

för att förbättra levnadsförhållanden för hela samhällsklasser eller befolkningsgrupper, inte bara den enskilda individen? Detta omnämns även senare i samma dokument i relation till folkbildningsrörelserna i Sverige:

Folkbildningen har sin grund i de folkrörelser som under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet arbetade för demokratisering och allmän rösträtt i Sverige. Under perioden skedde stora förändringar i samhället, inte minst vad gäller makstrukturer. (...) Ett grundläggande skäl för samhällets stöd till folkbildningen är viljan att främja en demokratisk grundsyn och utveckling i samhället(...).⁴⁰

Enstaka utbildade individer, kan tyckas, är alltså kanske inte det som bör fokuseras när läsfrämjande för en hel nation är det som diskuteras. Att utredningen väljer att omnämna individens förutsättningar och möjligheter i samhället, snarare än klasser eller befolkningsgruppers förutsättningar och möjligheter, kan mycket väl tolkas som ett ideologiskt val. Individen, och individens eventuella styrkor eller tillkortakommanden som är helt avhängiga av individen, betonas ofta starkt inom den neoliberala diskursen, snarare än klasser, kapitalistiska strukturer eller liknande, och just denna diskurs har numera, enligt CDA, influerat de flesta andra diskurser.⁴¹

Ett begrepp som även sticker ut som företagsspråk, i detta stycke, är ordet *kunskapsintensivt*. Vad betyder egentligen detta vid närmare analys? Att alla ska ha mycket kunskap? I så fall om vad och hur? Vet vi egentligen att det är ett sådant samhälle vi lever i, och kommer vi alltid att göra det? Om så är fallet, är det något odelat bra? Som begreppet är placerat och formulerat i texten, så är svaret på de tre senaste frågorna ja. Detta är ett tydligt exempel på en formulering om ett begrepp som ska ge intrycket av att begreppet skildrar något naturligt; det är så det ser ut och det går inte att ifrågasätta, det bara *är* så. Det är dessutom, underförstått, någonting positivt, för både kunskap och intensivitet är ord som ger positiva konnotationer.⁴² Detta går att belysa genom att fråga vad motsatsen skulle vara till denna kunskapsintensivitet, kunskapströghet? Mindre kunskap i samhället överlag? Det låter mindre positivt.

9.2 Klass, befolkningsgrupper och genus, samt hur dessa representeras i diskursen

Frågeställning nummer två och tre var något utmanande, i det att de ofta tenderade att tangera varandra och kanske faktiskt är mer intressanta att analysera tillsammans, än var för sig.

Barn, unga och föräldrar är de absolut mest frekvent nämnda grupperna, och många gånger omnämns de precis så allmänt. Barn och unga som begrepp går alltså i det sammanhanget att förstå som

⁴⁰ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 120.

⁴¹ Norman Fairclough, *Language and Neo-Liberalism*, London: SAGE Publications, 2000, *Discourse & Society* 2000 11:47, s. 148.

⁴² Machin & Mayr, 2012, s. 34-35.

en stor homogen grupp, deras föräldrar likaså. Vid noggrannare läsning framkommer det dock att detta inte alls är fallet; detta blir till exempel tydligt i Regeringens dokument rörande uppdrag till Kulturrådet att genomföra läsfrämjande verksamhet för pojkar och flickor i samarbete med idrottsrörelsen.⁴³ Vid närmare läsning visar det sig att det är pojkar som i första hand är målgruppen för dessa insatser, vilket beror på att en femtedel av pojkar i 15-årsåldern i Sverige har mycket dålig läsförståelse.⁴⁴ Ett av de skäl som anges, samt varför just idrottsrörelsen ska engageras i läsfrämjande verksamhet, är:

Forskning visar (...) att pojkars val att inte läsa påverkas av kamrater och av sociala normer om manlighet. Ett sätt att förändra rådande normer och nå fram till den aktuella målgruppen är via vuxna förebilder, i detta fall idrottsledare.⁴⁵

Det går att argumentera för att dokumentet i detta fall på ett bakvänt sätt tyvärr hjälper till att cementera de normer som samtidigt omnämns som negativa faktorer vad gäller pojkars läsning, i och med att texten klart och tydligt befäster att normen är att pojkar sysslar med idrott. Idrottsledarna som omnämns anknyts också i sammanhanget naturligt till ett normativt manligt genus, vilket ger en ännu dammigare genussyn. Om det nu, så som först anges, är ett projekt för pojkar *och* flickor, varför finns då ingen motivering för hur detta ska gynna flickor, utifrån en norm eller liknande?

Ett annat fall där kön urskiljs som fokus för åtgärd är projektet *Läs för mig pappa*, där LO-förbund driver läsfrämjande för pappor med barn i åldrarna 0-10 år.⁴⁶ Även här placeras alltså män i fokus i diskursen, och då framförallt deras roll som ”pappor”. ”Mammor” omnämns endast en gång, i samband med gruppen högutbildade, och det konstateras att dessa båda grupper läser mer för sina barn, än pappor och/eller lågutbildade.⁴⁷

Överlag konstateras ett flertal gånger att både kvinnor och flickor läser mer och har bättre läsförståelse än män och pojkar,⁴⁸ vilket leder till att de som oftast omnämns i mer utförliga ordalag är män och pojkar eftersom de utgör problemområdet. Detta leder dock till att kvinnor och flickor blir relativt osynliga i materialet, och mest omnämns i förbigående och positiva ordalag. Detta gör tyvärr att denna diskurs, likt många andra, främst representerar män och pojkar och deras intressen. Även om det i detta fall är utifrån negativa slutsatser, män och pojkar är sämre på att läsa, så leder det likväl till att kvinnor

⁴³ Uppdrag till Statens Kulturråd att genomföra läsfrämjande verksamhet för pojkar och flickor i samarbete med idrottsrörelsen, Regeringsbeslut 2, 2013-06-13 Ku2013/1293/KO.

⁴⁴ Litteraturutredningens slutbetänkande SOU 2012:65, 2012, s. 55.

⁴⁵ Regeringsbeslut 2, 2013-06-13 Ku2013/1293/KO.

⁴⁶ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012 s. 130.

⁴⁷ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 47.

⁴⁸ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, se till exempel s. 43, 47, 51, 55.

och flickor i hög grad osynliggörs i materialet. I Regeringens proposition *Läsa för livet* nämns till exempel endast en enda gång att det är viktigt med ett jämställdhetsperspektiv i de läsfrämjande insatserna.⁴⁹ I skenet av att det enda projekt samma Regering preciserat i uppdrag i Kulturrådet främst riktar sig till, idrottande, pojkar samt den allmänna bristen i diskursen på representation av flickor och kvinnor jag tidigare nämnt, måste jag tyvärr konstatera att diskursen lämnar mycket övrigt att önska ur just detta perspektiv.

Andra grupper i materialet som omnämns i relation till läsfrämjande åtgärder är oftast nämnda utan genusspecifikation, vilket trots allt gör att delar av materialet ger ett genusneutralt intryck. Dessa grupper är till exempel personer med olika typer av lässvårigheter, personer med demens, personer med utvecklingsstörning, familjer och barn från svaga socioekonomiska förhållanden, lågutbildade, personer med annat modersmål än svenska, med flera.

Dock förblir dessa grupper märkligt anonyma i alla de dokument som jag har undersökt, och vad gäller till exempel vuxna med lässvårigheter upptäcker jag något i diskursen som får mig att titta närmare på just hur denna grupp skildras, eller snarare inte. I Litteraturutredningens slutbetänkande *Läsandets kultur* förpassas de kvickt till diskursens ridåer:

Det saknas i all väsentlighet undersökningar om vuxna svenskars läsfärdighet. Det är dock rimligt att anta att nästan alla vuxna svenskar har grundläggande läsförmåga. Detta innebär inte att alla har en läsförmåga som innebär att de kan ta till sig avancerade texter på ett fullgott sätt.⁵⁰

Då jag går igenom all annan fakta som givits på området om vilka vuxna grupper som läser och inte läser, blir det tydligt vilka dessa vuxna är som endast kort omnämns i detta korta stycke, nämligen lågutbildade från socioekonomiskt svaga förhållanden, samt vuxna personer med annat modersmål än svenska.⁵¹ Denna brist på representation av dessa grupper verkar dock ha uppmärksammats hos en annan institution i diskursen, nämligen Kulturrådet.

I delrapporten för handlingsprogrammet för läsfrämjande, som Kulturrådet ålades att ta fram av den dåvarande regeringen, finns ett avsnitt som heter *Stöd till ovana läsare*.⁵² I detta stycke nämns att det kan vara tabubelagt att som vuxen ha svårigheter med läsning och att det är ”viktigt för den enskildes möjligheter att delta aktivt i det demokratiska samhället”,⁵³ även här poängteras alltså individen, inte

⁴⁹ Regeringens proposition 2013/14:3, *Läsa för livet*, 2013, s. 26.

⁵⁰ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 49.

⁵¹ Se till exempel Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 47,48, 49. Statens Kulturråd 2014, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 9. *Handlingsprogram för läsfrämjande*, 2014, s. 4, 5, 24. Regeringens proposition 2013/14:3, s. 1.

⁵² Statens Kulturråd 2014, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 15.

⁵³ Statens Kulturråd 2014, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 15.

den klass eller grupper inom vilka dessa svårigheter de facto existerar. Det är istället information som forskaren får komma fram till genom att lägga ihop olika ledtrådar och faktum som ges på olika ställen i de berörda dokumenten. Det ger intryck av att detta är ett ämne som diskursen av olika skäl undviker. Nya områden där läsfrämjande för vuxna kan ske nämns som följer:

- arbetsplatsutlåning i ett nytt medielandskap
- nya miljöer för läsfrämjande (till exempel tvättstugebibliotek)
- digitala bokcirklar⁵⁴

Förslag 1.) är ett tydligt exempel på företagsspråk och även ideologi, för vad är ett nytt medielandskap och på vilka arbetsplatser finns tillgång till ett sådant? Det låter positivt, nyskapande och högtintellektuellt. Vilka arbetar på sådana arbetsplatser, är det verkligen de vuxna som är i behov av läsfrämjande åtgärder?

Förslag nummer 2.) tar sats i klassiskt företagsspråk genom att nämna ”nya miljöer”, men landar sedan i en parentes som är mycket diskursivt intressant. Här omnämns en miljö som varken känns neoliberalt kapitalistisk eller passar in i en företagsdiskurs, nämligen tvättstugan. I en parentes avslöjas plötsligt vad det egentligen handlar om, och vilka som egentligen är i fokus och var dessa människor kan tänkas befinna sig, nämligen de lågutbildade socioekonomiskt svaga vuxna som kan ha svårt att läsa och förstå komplexa texter. Det känns också relevant att undra om dessa vuxna med lässvårigheter i hög grad antas vara kvinnor, då tvättstugan som miljö är klassiskt kvinnligt könad.

Det tredje förslaget med digitala bokcirklar, är återigen inte självklart ur den omnämnda gruppens perspektiv. Har vuxna med lässvårigheter, från socioekonomiskt svaga förhållanden, verkligen den utrustning eller den kunskap som krävs för att delta i en digital bokcirkel? Återigen är det som att diskursen inte riktigt vill erkänna vilken klass, eller grupp, som egentligen är i fokus.

Ytterligare en iakttagelse är att i dokumenten är kopplingen mellan att vara lågutbildad och tillhöra en socioekonomiskt svag grupp inte riktigt uttalad. I till exempel Regeringens proposition står detta att läsa:

Utbildningsnivån är en faktor med stor betydelse för hur benägen individen är att läsa. (...) Hög utbildade är dubbelt så benägna att läsa böcker minst en gång i veckan som lågutbildade.

(...)

Socioekonomisk bakgrund är ytterligare en faktor med betydelse för individens läsvanor. (...) andelen regelbundna läsare av de personer som själva beskriver sig som boende i högre

⁵⁴ Statens Kulturråd 2014, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 15.

tjänstemannahem är nästan den dubbla i jämförelse med dem boende i arbetarhem (...).⁵⁵

Det här stycket kan ge intryck av att utbildningsnivå och socioekonomiska förhållanden inte alls behöver vara relaterade, vilket kan sägas vara i linje med den neoliberala diskursen där individen alltid ställs i fokus, (vilket tidigare diskuterats) och inom vilken förklaringar till att verkligheten ser ut på ett visst sätt inte gärna kopplas till strukturer, framförallt inte av typen klass.

Dessa stycken finns i sin ursprungliga form i Litteraturutredningens slutbetänkande,⁵⁶ som är det dokument som propositionen är ett svar på, dock med ännu större avstånd mellan dem, samt även i Kulturrådets delrapport för handlingsprogrammet,⁵⁷ där det dock trots allt tydligare anges att svag läsförståelse är direkt kopplat till svaga socioekonomiska förhållanden.

Ett oväntad upptäckt var att inget av dokumenten nämner integration i relation till läsfrämjande. ”Personer med annat modersmål än svenska” är en formulering som återkommer i alla dokumenten;⁵⁸ dock förekommer aldrig termerna integration eller demokrati i relation till den gruppen, vilket i belysningen av att läsförmåga nämns som ytterst viktigt för att medborgarna ska kunna delta i det demokratiska samhället framstår som märkligt.⁵⁹

I *Läsandets kultur* antas, som tidigare nämnts, att ”alla vuxna svenskar har grundläggande läsförmåga.”; dock specificeras inte om gruppen vuxna personer med annat modersmål än svenska är inräknad i detta antagande. Senare i samma dokument finns ett avsnitt kallat *15-åringar med invandrarbakgrund*,⁶⁰ och i detta avsnitt konstateras att dessa ungdomar generellt sett har sämre läsförmåga än elever utan utländsk bakgrund, och att ”det gäller främst de elever som oftast inte talar svenska hemma.”⁶¹ Är det då kanske rimligt att anta att deras föräldrar inte heller har särskilt god läsförmåga på svenska? Kanske har de inte alls den grundläggande läsförmåga som de bör ha, eller så är dessa föräldrar inte medräknade i gruppen vuxna svenskar.

I detta avsnitt konstateras även att det är svårt att dra generella slutsatser om varför ungdomar med invandrarbakgrund presterar dåligt, på grund av att det saknas underlag i de svenska PISA-under-

⁵⁵ Regeringens proposition 2013/14:3, *Läsa för livet*, 2013, s. 8 och s. 9.

⁵⁶ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 48, 61.

⁵⁷ Statens Kulturråd 2014, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 13.

⁵⁸ Se till exempel Regeringens proposition 2013/14:3, sid 1, Litteraturutredningens slutbetänkande, 2012, sid 134. *Handlingsprogram för läsfrämjande*, 2014, s. 4.

⁵⁹ Se sida 5 i denna uppsats.

⁶⁰ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 55.

⁶¹ Litteraturutredningens slutbetänkande SOU 2012:65, 2012, s. 56.

sökningarna.⁶² Istället refereras en dansk undersökning, som anger att de främsta skälen till sämre läsförmåga är vid vilken ålder barnet i fråga kommit till Danmark, samt att en tredjedel av skillnaden, mot infödda danska elever, kunde förklaras av sociala faktorer så som inkomst och om föräldrarna har arbete. Återigen är det de socioekonomiska förhållandena som egentligen avgör, för i förlängningen är det inte svårt att dra slutsatsen att för de som kommit till Danmark senare i livet, kan det ofta vara så att föräldrarna inte har kommit lika långt i sin etablering i samhället, det vill säga kanske till exempel inte har ett jobb, eller har lärt sig behärska det nya språket i skrift.

Om föräldrars etablering i samhället tydligt är så viktigt för deras barns förmåga att tillägna sig läsförståelse på sitt nya språk, samt att det även, som det gång efter annan konstateras i dokumenten är viktigt att vuxna läser för att barn lär sig att göra vad vuxna gör,⁶³ bör då inte dessa föräldrar uppmärksammas i betydligt högre grad? Detta verkar dock inte riktigt vara fallet i *Läsandets kultur*, men i *Läsa för livet* har regeringen plockat upp bristen på fokus för läsfrämjande för vuxna, och i den gruppen även de vuxna som har ett annat modersmål än svenska.⁶⁴ Även Kulturrådet uppmärksammar i sina rapporter denna brist, samt påpekar att ”Det är viktigt att komma ihåg att den grupp unga med låg läsförståelse (...) redan är på väg att lämna skolan, (...) finns en stor grupp unga vuxna som behöver stöd för att bli läsare.”⁶⁵

Trots detta är det tydligt att det inom diskursen finns otydligheter och en viss ovilja, återigen, att klart och tydligt definiera hur strukturer i samhället påverkar dess medborgare. Varför finns det till exempel inte ett ordentligt underlag gällande 15-åringar med invandrarbakgrund och deras läsförmåga? Har det inte ansetts viktigt nog för att man, som i Danmark, ska ha avsatt tid och resurser för att göra detta? Är det i så fall inte viktigt för att det rör personer med utländsk bakgrund, eller för att det rör personer från svaga socioekonomiska förhållanden, eller både och? Vad detta än beror på, är det otvivelaktigt så att en grupp som tydligt behöver hjälp i hög grad har förbisetts.

Ett annat fall, som jag redan har omnämnt, där struktur och normer nämns, men inte vidare diskuteras, eller tydligt benämns som negativa normer, är den norm som säger att pojkar och män inte läser. I regeringens uppdrag till Kulturrådet att genomföra läsfrämjande verksamhet för pojkar och flickor i samarbete med idrottsrörelsen nämns till exempel att sociala normer om manlighet leder till att pojkar inte läser. Dessa sociala normer återfinns även hos den vuxna generationen, där, som tidigare nämnts, alla undersökningar visar på att män, i alla socioekonomiska klasser, läser mindre än kvinnor. Det är därför något oroande att regeringen i sin proposition endast en enda gång nämner jämställdhet, och då i förhållande till att det är viktigt att de läsfrämjande insatserna präglas av ett jämställdhetsper-

⁶² Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 56.

⁶³ Se till exempel Regeringens proposition, 2013/14:3, sid 27. Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande*, 2014, sid 7. Regeringsbeslut 2, 2013-06-13, s. 2.

⁶⁴ Regeringens proposition, 2013/14:3, s. 27.

⁶⁵ Statens Kulturråd 2014, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 6.

spektiv.⁶⁶ (Även detta är självklart viktigt.) Alltså inte i relation till att det finns övergripande, strukturella normer om manlighet som aktivt behöver förändras på ett strukturellt plan.

Som också nämnts är barn och unga det absolut största fokus i diskursen, på alla fronter; det är de som diskuteras mest och det är främst dem som de läsfrämjande projekten och åtgärderna som beskrivs riktar sig mot. Även i de fall där vuxna är inblandade i dessa projekt, är det främst för att de på något sätt fyller en funktion för att öka barns och ungas läsande. Det konstateras att framförallt unga läser mindre än tidigare, och en stor del av problemet tycks vara att många lärare idag saknar den kompetens som behövs för att utveckla barns och ungas läsförståelse och intresse för litteratur.⁶⁷ Litteraturutredningens slutbetänkande nämner att decentraliseringen av skolstyret också har en roll i detta, eftersom detta leder till alltmer homogena skolmiljöer, där de bättre skolorna blir allt bättre, och de sämre allt sämre.⁶⁸ Detta nämns inte vidare i regeringens proposition, utan i denna väljer dåvarande regeringen istället att fokusera på att kompetensutveckla lärare och bibliotekarier.⁶⁹ Det är inte svårt att förstå varför, och det är ett nog så tydligt ideologiskt val, då den dåvarande regeringen varit mycket drivande i just de skolreformer som pekas ut som ledande till problematiska resultat.

9.3 Ideologisk agenda

Det är överlag förvånande hur likformig och enig diskursen är; dokumenten präglas av inbördes samförstånd. Regeringens proposition ”överensstämmer i huvudsak” med Litteraturutredningens slutbetänkande vad gäller föreslagna åtgärder mest hela tiden,⁷⁰ likaledes framför inte Kulturrådet några större meningsskiljaktigheter, vare sig i Handlingsprogrammet eller dess delrapport, även om Kulturrådet ytterligare identifierar vissa mer osedda grupper i behov av hjälp, som till exempel vuxna med annat modersmål än svenska.⁷¹

Den ideologiska agenda som jag identifierar är en agenda som inte vill se alltför stora förändringar i vare sig den politiska eller samhällsliga strukturen, och den agendan lyckas hålla greppet om diskursen som helhet. Det är alltså inte avsett att dessa dokument ska leda till några omvälvande samhällsförändringar, utan de förändringar som eftersträvas ryms alla inom den rådande samhällsstrukturen. Inget av dokumenten antyder på minsta vis att det skulle kunna vara så att vårt samhälle skulle kunna se drastiskt annorlunda ut, utan allt, även de läsfrämjande åtgärderna, måste anpassa sig till bland annat mark-

⁶⁶ Regeringens proposition, 2013/14:3, s. 26.

⁶⁷ Se till exempel Regeringens proposition, 2013/14:3, s. 28.

⁶⁸ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 60.

⁶⁹ Regeringens proposition, 2013/14:3, s. 28.

⁷⁰ Regeringens proposition 2013/14:3, till exempel s. 22, 28, 30.

⁷¹ Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande*, 2014, s. 3.

nad, digitalisering och internationalisering.⁷² Att till exempel arbeta för att de så kallat socioekonomiskt svaga inte skulle vara socioekonomiskt svaga är inget som lyfts som ett alternativ inom diskursen; istället dryftas hur de ska lära sig att läsa bättre *trots* att de tillhör denna samhällsklass. I Kulturrådets delrapport från maj 2014 nämns ”samverkan mellan samhällsnivåer” vid två tillfällen.⁷³ Dessa är de enda referenserna till något som kan tolkas som en referens till att arbete måste ske över klassgränserna för att åstadkomma förändring. Det är dock inte säkert att det är detta som menas med samverkan över samhällsnivåer, eftersom begreppet samhällsnivåer inte riktigt definieras i dokumentet, men begreppet går att tolka så i sitt sammanhang.

Den rådande samhällsordningen naturaliseras⁷⁴ ett flertal gånger, särskilt i Litteraturutredningens slutbetänkande, med hjälp av formuleringar som till exempel: ”(...) självklart i dagens mediasamhälle.”, ”(...) Sveriges konkurrenskraft i framtiden.”, ”(...) konsumenter och läsare.” och ”I dagens snabbbrörliga informationssamhälle (...).”⁷⁵ Alla dessa formuleringar andas självklarhet, och därmed naturalisering, de är inte till för att diskuteras. Det som är föremål för diskussion är istället hur litteratur, läsning och läsfrämjande ska förhålla sig till dessa självklara omständigheter.

En intressant fortsättning, men även motsägelse, till denna naturalisering står även att finna i detta dokument, där det konstateras att: ”Förhållandena på bokmarknaden har (...) varit för föremål för olika statliga insatser för att stödja litteratur som inte fullt ut bär sig på marknadens villkor.”⁷⁶ Utredningen erkänner alltså att marknadens villkor kan vara problematiska, men föreslår ingen större förändring, utan konstaterar bara att staten då har fått gå in och stödja denna litteratur.

10. Framtida forskning

I detta avsnitt försöker jag att ge en bild av hur fortsatt forskning inom fältet skulle kunna te sig, samt ger några förslag på eventuella undersökningsområden.

Eftersom denna diskurs inte tidigare varit föremål för undersökning, vore det enkelt att tänka sig att det finns mycket som framtida forskning skulle kunna undersöka inom densamma. En intressant aspekt är till exempel hur denna diskurs har sett ut historiskt? Vilka skillnader kan upptäckas över tid? En annan intressant fråga är om det går att skönja olika tendenser inom diskursen beroende av vilken regering som suttit vid makten, eller olika samhällseliga fenomen och tendenser? Även detta är intressant ur ett historiskt perspektiv, och kanske kan det i förlängningen leda till svar på frågor om om olika typer av åtgärder favoriseras av olika typer av politiska ideologier, eller om det alls varierar. Kan det kanske till

⁷² Se bilaga 2.

⁷³ Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, 2014, s. 7, 8.

⁷⁴ Se s. 8 i denna uppsats.

⁷⁵ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 30, 31, 33, 39.

⁷⁶ Litteraturutredningens slutbetänkande, SOU 2012:65, 2012, s. 34.

och med vara så att diskursen ändras, men att det konkreta arbetet trots allt inte ändras alltför mycket? Dessa är bara ett fåtal exempel på olika typer av undersökningsområden inom denna diskurs.

En annan ingång till ny forskning skulle kunna vara att undersöka till exempel hur den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen förhåller sig, eller inte, till andra läsfrämjandediskurser. Som jag tidigare har nämnt så är bland andra Skolverket och biblioteksväsendet i allra högsta grad involverade i den större, övergripande läsfrämjandediskursen från institutionellt håll. Dessa olika diskurser bör alltså rimligtvis tangera varandra, och därför kunna utgöra föremål för olika typer av diskursanalyser, dessutom från olika typer av forskningsfält, vilket ger ytterligare intressanta aspekter.

11. Sammanfattning

I detta avsnitt sammanfattar jag denna uppsats i sin helhet.

Mitt syfte med denna uppsats var att undersöka den institutionella kulturpolitiska läsfrämjandediskursen, utifrån några specifika frågeställningar som alla rörde frågor om ideologi och makt i olika former. Jag fann ingen tidigare forskning inom det ämne jag valt, varför det går att konstatera att fältet för framtida forskning ligger helt öppet, och rimligtvis bör kunna bidra med mycket intressant ny kunskap.

För min undersökning valde jag att använda mig av en diskursanalytisk teori och metod som är specifikt utformad för att undersöka olika ideologiska maktrelationer och hur dessa yttrar sig i diskurser, nämligen Critical Discourse Analysis (CDA). Det jag ville undersöka var: om, eller i vilken grad, företagspråk har infiltrerat den kulturpolitiska institutionella läsfrämjandediskursen, hur olika sociala grupper representeras i diskursen med fokus på eventuella spårningsbara maktstrukturer, hur genus representeras i diskursen med fokus på eventuella privilegier eller orättvisor, samt om det i diskursen går att utläsa en övergripande ideologisk agenda.

Jag undersökte dessa saker med hjälp av fyra frågeställningar och genom att med hjälp av CDA, som teori och metod, undersöka vissa utvalda dokument ur den definierade diskursen, med utgångspunkt i det slutbetänkande som lämnades till dåvarande Regeringen av Litteraturutredningen 2012. Makt verkar diskursivt på flera nivåer i en institutionell diskurs, bland annat finns en inbördes rankning mellan institutionerna, men även vad och vilka som nämns eller inte omnämns i diskursen är en del i ett större maktsammanhang. Att synas eller inte synas i ett samhälles politiska diskurs kan vara mycket viktigt, och även hur en grupp syns spelar roll, särskilt när det som står på spel är tillgång, eller inte, till resurser och åtgärder.

Eftersom den diskurs jag valde att undersöka i mångt och mycket handlar om att beskriva problem, i detta fall dålig läsförståelse/sjunkande läsning överlag, för att olika politiska institutioner sedan ska försöka åtgärda dessa problem, leder detta till att de grupper som främst representeras i diskursen är de grupper som antingen redan har problem, eller de grupper vilka anses mycket viktiga att undvika större problem inom i framtiden. I min undersökning visade det sig att dessa två grupper, då de berörda dokumenten producerades, var män, och framförallt pojkar, samt barn och unga överlag. På grund

av detta handlar en stor del av diskursen om dessa två grupper, i viss mån på bekostnad av andra grupper som även de är i behov av uppmärksamhet och stöd i form av åtgärder eller projekt.

Till exempel i fallet vad gäller vuxna med läsförståelse- eller läsfärdighetsproblem noterade jag att de i Litteraturutredningens slutbetänkande inte var föremål för större uppmärksamhet, men jag kunde sedan konstatera att denna grupp var betydligt synligare i regeringens proposition, vilket bör betyda att Regeringen noterat att denna grupp finns men inte riktigt uppmärksamats ordentligt. Vidare in i diskursen hade denna grupp ytterligare specificerats och tydliggjorts i Kulturrådets handlingsprogram, där både vuxna som läser i liten omfattning, samt vuxna med annat modersmål än svenska omnämndes som fokusgrupper för läsfrämjande åtgärder.⁷⁷

Vidare fann jag att diskursen favoriserade olika manliga befolkningsgrupper, dessa representerades i mycket högre grad än motsvarande kvinnliga, och jämställdhet nämndes inte i en utsträckning som kändes tillfredsställande för att väga upp denna snedvridning.⁷⁸

Vad gäller bruket av företagspråk måste jag konstatera att den diskurs jag undersökte har påverkats av detta, och att det relativt frekvent, i alla de undersökta dokumenten, förekom ord och uttryck som kan relateras till företagsvärlden, snarare än till den politiska sfären.⁷⁹

Slutligen var den övergripande slutsats jag kunde dra att den ideologiska agendan, som den kunde utläsas i denna diskurs, tycktes vara en önskan om att åtgärda problem relaterade till läsförmåga och läsförståelse, utan göra några större förändringar i samhällsstrukturen som sådan.

Bristen på forskning inom detta område gör att det torde vara mycket intressant att fortsätta detta

⁷⁷ Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande*, 2014, s. 3.

⁷⁸ Se s. 26 i denna uppsats.

⁷⁹ Se bilaga 2.

Referenslista

Arvidson, Mats, Föreläsning 2015-03-06, Kandidatkurs kulturadministration VT2015, Lunds Universitet.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur, 2012

Berättarministeriet <http://berattarministeriet.se>

Fairclough, Norman, *Critical Discourse Analysis*, https://www.academia.edu/3791325/Critical_discourse_analysis_2012, tidigare version av artikel publicerad i *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, red. Gee, James Paul & Harford, Michael, Oxon: Routledge, 2013

Fairclough, Norman, *Introduction to Critical Discourse Analysis*, https://www.academia.edu/3800430/Introduction_to_Critical_Discourse_Analysis_2010 Förord till andra utgåvan av *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Oxon: Routledge, 2010

Fairclough, Norman, *Language and Neo-Liberalism*, SAGE Publications: London, 2002, *Discourse & Society* 2000 11:47

Fairclough, Norman, *Neo-liberalism – a discourse-analytical perspective*, Proceedings of Conference on British and American Studies, [Editura Universitații Transilvania Brașov](http://www.editura.unibrasov.ro), 2005 1-18

Fairclough, Norman & Chiapello, Eve, *Understanding The New Management Ideology: A Transdisciplinary Contribution from Critical Discourse Analysis and New Sociology of Capitalism*, London SAGE Publications, 2002, *Discourse & Society*

Litteraturutredningens slutbetänkande, *Läsandets kultur*, Statens offentliga utredningar, SOU 2012:65, 2012

Ett läslyft för Sverige <http://laslyft.se>

Läsrorelsen <http://www.lasrorelsen.nu>

Machin, David & Mayr, Andrea, *How To Do Critical Discourse Analysis*, London: SAGE Publications, 2012

Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/diskurs> Författare: Eriksson, Gunnar; Hallberg, Peter; Emt, Jeanette

Paus – du och en bok <http://duochenbok.se>

Regeringens proposition 2012/13:147, *Nya bibliotekslagen*, Stockholm, 2012

Regeringens proposition 2013/14:3, *Läsa för livet*, Stockholm, 2013

Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014*, Statens Kulturråd, 2014

Statens Kulturråd, *Handlingsprogram för läsfrämjande*, Statens Kulturråd, 2014

Uppdrag till Statens Kulturråd att genomföra läsfrämjande verksamhet för pojkar och flickor i samarbete med idrottsrörelsen, Regeringsbeslut 2, 2013-06-13 Ku2013/1293/KO

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, 2000

Bilaga 1

Gerén, Kerstin & Restadh, Annika, *Läsfrämjande åtgärder – en genomgång i pressen*, Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan, Nr 1990:31, 1990

Bengtsson, Sara, *Vad är läsfrämjande . en jämförande textstudie av synen på läsning och läsfrämjande åtgärder under tre decennier*, Uppsala Universitet, Institutionen för kultur & biblioteksstudier, 1998

Bilaga 2

Exempel på ställen i undersökningsmaterialet där dessa, eller likvärdiga, ord och/eller uttryck förekommer:

Slutbetänkande av Litteraturutredningen, *Läsandets kultur*, Statens offentliga utredningar SOU 2012:65 se till exempel s. 12, 15, 29, 30, 31, 33, 34, 39, 56, 58, 62, 101, 102 med flera.

Regeringens proposition 2013/14:3, *Läsa för livet*, se till exempel s. 2, 3, 4, 8, 11, 23, 24, 25, 26 med flera.

Statens Kulturråd, Handlingsprogram för läsfrämjande delrapport maj 2014, 2014, se till exempel s. 3, 5, 6, 7, 8, 9, 13 med flera.

Statens Kulturråd, Handlingsprogram för läsfrämjande, 2014, se till exempel s. 3, 4 och 8.